

Het Romme-complex

J. BOSMANS

De Romme-biografie heeft niet te klagen over belangstelling. Meteen al bij verschijnen in oktober 1991 hebben de media er ruim aandacht aan besteed en inmiddels zijn ook de eerste besprekingen in de vaktijdschriften verschenen. De waardering loopt uiteen van gereserveerd tot positief. Bij zoveel recensenten ligt dat ook voor de hand. In de beoordeling overheerst evenwel, zodra omvang en aard van de biografie ter sprake komen, de kritische noot. Bij Blom en Henrichs is dit niet anders. Ik zal mij hier dan ook tot deze twee aspecten beperken.

Henrichs noemt de redenen, die ik in de 'Verantwoording' heb gegeven om Rommes levensverhaal zo volledig mogelijk te vertellen, respectabel, terwijl Blom de argumenten betwistbaar acht. De biografie is hem hier en daar teveel een encyclopedie geworden en hij vraagt zich af, hoe dik het tweede deel wel niet zal worden, als Romme in zijn rol van voorzitter van de KVP-fractie in de Tweede Kamer moet worden beschreven. Blom schijnt als premisse te hanteren dat alleen zaken van importantie het vermelden waard zijn. Daar is wel iets voor te zeggen, maar het probleem is natuurlijk vast te stellen wat dan precies 'zaken van importantie' zijn. Als intenties niet vertaald zijn in concrete daden en als daden niet hebben geleid tot tastbare resultaten, betekent dat dan dat die intenties en daden minder de moeite waard zijn om gekend te worden? Op die manier zou een biografie toch snel verworden tot heldenverering.

Wat voor mij het biografische genre juist zo aantrekkelijk maakt, is de uitdaging te achterhalen hoe een mens is gekomen tot het uiterlijk waarneembare gedrag. Daarbij gaat het mij in eerste instantie niet om dat gedrag zelf, hoewel dat in een levensverhaal vanzelfsprekend wel verteld moet worden, maar om de opvattingen, de overwegingen en de (innerlijke) drijfveren die tot dat gedrag hebben geleid. Opvattingen en overwegingen zijn meestal wel te achterhalen, mits er voldoende (schriftelijke en mondelinge) bronnen beschikbaar zijn, wat in het geval van Romme voor de meeste fasen van zijn leven opgaat; bij de drijfveren ligt dat aanzienlijk moeilijker, omdat die voor een belangrijk deel zijn opgeslagen in dat vaak ongrijpbare domein van het onbewuste. Voor wie dit uitgangspunt kiest, is de vormende periode van de gebiografeerde natuurlijk de meest belangrijke. Hier schuilt een voornamelijk reden voor de uitvoerigheid van het eerste deel, waarin het levensverhaal afbreekt op het moment dat Romme bijna 50 jaar is en de start maakt met de functie van fractievoorzitter, waarmee in de beeldvorming tot nu toe zijn betekenis het meeste is verbonden. Toen ik begon te schrijven aan het eerste deel, was het onderzoek voor de gehele biografie voltooid en kon ik dus Rommes totale leven overzien. Welnu, in deel twee zal duidelijk worden dat in mijn benadering van het biografische genre de Romme van na 1946 aanzienlijk minder interessant is; dat deel behoeft daarom in beginsel niet zo omvangrijk te worden.

Leidmotief in Rommes publieke optreden is vanaf het vroegste begin de overtuiging dat de ideale samenleving er een is op corporatieve leest en dat zo'n samenleving maakbaar is. Deze overtuiging begint Romme ten tijde van zijn werkzaamheid bij de katholieke werkgevers in de vroege jaren twintig te ontwikkelen; hij onderbouwt haar 'theoretisch' als lector en hoogleraar te Tilburg en later tijdens de bezettingsjaren in de afzondering van zijn studeerkamer in Overveen, terwijl hij als gemeenteraadslid in Amsterdam en als minister van Sociale Zaken volop de gelegenheid heeft haar aan de praktijk te toetsen. Hoewel hij in de politiek keer op keer stuit op de grenzen van het mogelijke, groeit hij in de rol van de theoreticus die zich weinig gelegen laat liggen aan de weerbarstigheid van het dagelijkse leven. Als Romme in 1946 aantreedt als fractieleider, is zijn concept van de ideale samenleving compleet. Hij heeft dat

neergelegd in een aantal tijdens de bezetting voorbereide publikaties en hij zal er niet meer van afwijken. Hij voegt er niets meer aan toe, maar doet er ook niets meer van af. Hij houdt er aan vast met een krampachtigheid die verbaast, als men ziet hoe snel zijn omgeving zich aanpast aan de eisen des tijds, eisen die een corporatieve samenleving niet meer realiseerbaar maken. Om in deel twee de stelling te kunnen uitwerken dat de periode na 1946 voor Romme op hoofdpunten een invuloefening was, was het nodig om in het eerste deel met een zekere uitvoerigheid te laten zien, hoe deze enigszins buiten de werkelijkheid opererende politieke leider is 'ontstaan'.

Daarbij komt dan nog dat Romme altijd een uiterst bezig mens is geweest, actief op vele terreinen tegelijkertijd. Zijn levensverhaal in een gecondenseerdere vorm zou daaraan naar mijn overtuiging onvoldoende recht hebben gedaan. Dit alles leidde tot de gewraakte omvang. En dan te bedenken dat Blom ook nog eens te weinig in de biografie heeft aangetroffen.

Wat de aard van de biografie betreft mist Henrichs een rode draad, een constante. Dat hoeft voor hem niet per se een psychologische theorie te zijn. Voor mij is het echter de vraag, of er in het leven van een mens wel zo duidelijk een constante valt te ontdekken. Is het niet veeleer zo dat de context waarin de mens leeft, voortdurend verschuift, al dan niet door zijn toedoen, bewust of onbewust, zodat het leven in weerwil van vele (psychologische) theorieën eerder een aaneenschakeling is van niet altijd even logische, verklaarbare wendingen? Is een begripvolle benadering (met veel ruimte voor verbazing) voor een biograaf in dat geval niet een adequatere reactie dan de constructie van een constante, die niets anders dan geforceerd kan aandoen? Dat ontslaat de biograaf niet van de taak de 'vent' in de gebiografeerde gestalte te geven. 'Literaire technieken zoals het gebruik van typerende anecdotes of het vermelden van kleine, persoonlijke details kunnen het historisch verantwoorde portret tot leven brengen', aldus Henrichs. Akkoord, maar een auteur zit wel met het probleem, hoever hij in zijn verbeelding mag gaan, als hem onvoldoende van dergelijke anecdotes en details ter beschikking staat, zonder de wetenschappelijke standaarden te veel geweld aan te doen. Henrichs werkt zijn kritiek uit met het voorbeeld van de Duitse invasie: wat deed, dacht, schreef of zei Romme toen precies?; er zijn toch brieven uit die tijd, dagboekfragmenten, verhalen, herinneringen, zo luidt zijn veronderstelling. Ja? Ik kan Henrichs de verzekering geven dat ik ernaar heb gezocht in de talloze archieven en dat ik mijn gesprekspartners ernaar heb gevraagd, maar in dit geval ben ik met lege handen achtergebleven. Moet ik dan maar, omdat het om een cruciaal moment gaat, mijn verbeelding aanspreken? Onlangs kwam ik deze zin tegen: 'een onopgelost vraagstuk is beter dan een verkeerde oplossing'. Is dat niet een aardige lijfspreuk voor iedere wetenschapper?

Vanwege de opvallende terughoudendheid in interpretatie en analyse valt het boek Blom zelfs uitdrukkelijk tegen. Hij is bij lezing gestuit op een aantal moeilijk te verzoenen elementen en had graag gezien dat ik dit raadsel voor hem zou hebben opgelost. Hij suggereert nogal nadrukkelijk dat ik aan de meest voor de hand liggende verklaring: ambitie, te snel voorbij ben gegaan en dat ik aan de dominantie van de roeping en de liefde voor zijn echtgenote te groot gewicht heb gehecht. Dus toch interpretatie en analyse. Dat Blom die niet bevallen, is vers twee. Dat er naast mijn Romme-beeld nog ruimte is voor andere beelden, ik zal de laatste zijn om dit te bestrijden. Een flinke dosis wantrouwen ten opzichte van de mogelijkheid om uit de beschikbare documentatie het verleden te reconstrueren, is, zo weten wij allen, een eerste vereiste voor iedere serieuze historicus. Daarom zal een andere biograaf van Romme bijvoorbeeld uit diens brieven aan zijn vrouw, die een periode van meer dan vijftig jaar bestrijken, wellicht een andere waarheid halen. Natuurlijk heb ik mij bij de bewerking van het materiaal voortdurend verplaatst in de rol van de advocaat van de duivel en mij dus afgevraagd, of Romme,

schrijvend aan zijn vrouw, wel de waarheid neerpende, maar met de beste wil van de wereld ben ik in die correspondentie toch niet de retoricus Romme tegengekomen. Heeft dat te maken met een in de loop van het langdurige onderzoek te groot geworden engagement met mijn held, waardoor een aanslag is gepleegd op mijn vermogen mij kritisch en afstandelijk op te stellen ten opzichte van de documentatie? In deel twee zal ik laten zien dat Rommes relatie met zijn vrouw beslissende invloed heeft gehad op het leven van de fractieleider, en dan kan nog duidelijker worden dat Romme, niet steeds tot zijn genoegen, bezweek voor die voor hem onweerstaanbare roep om de katholieke zaak onvoorwaardelijk te dienen en dat aan ambitie in de zin van Blom weinig verklarende kracht kan worden toegekend om het raadsel Romme op te lossen.

Recensies

ALGEMEEN

H. Daalder, *Politiek en historie. Opstellen over Nederlandse politiek en vergelijkende politieke wetenschap*, J. Th. J. van den Berg, B. A. G. M. Tromp, ed. (Amsterdam: Bert Bakker, 1990, 464 blz., ISBN 90 351 0903 1).

Ter gelegenheid van het emeritaat van Hans Daalder, sedert 1963 als gewoon hoogleraar in de wetenschap der politiek verbonden aan de Leidse universiteit, maakten Van den Berg en Tromp een keuze uit diens artikelen. Het is niet goed mogelijk een samenvatting te geven van een bundel, die twintig artikelen telt die over een periode van meer dan dertig jaar tot stand zijn gekomen: algemene beschouwingen over de politieke ontwikkeling van Nederland, opstellen over de joden en de verzuiling, over de doorwerking van de tweede wereldoorlog in Nederland, over Drees en over de polarisatie-politiek van de jaren zestig en zeventig; verder enkele stukken over kolonialisme, onderontwikkeling, imperialisme, over Marx en het nationalisme; tenslotte een aantal meer globaal opgezette artikelen over comparatieve politiek.

In het werk van Daalder zijn twee zwaartepunten aanwijsbaar: de politieke ontwikkeling van Nederland, en de vergelijkende politicologie. De twee thema's hangen onderling nauw samen, want in Daalders beschouwingen over de politieke patronen in West-Europa zowel als in de stukken over de Nederlandse politiek staat de vraag naar de specificiteit van de Nederlandse geschiedenis centraal. Deze thematiek biedt daarom het beste aangrijpingspunt voor een beoordeling van het werk van Daalder. Weliswaar is zijn analyse niet steeds dezelfde gebleven en neigt hij steeds tot zorgvuldige nuancering en bijstelling, toch valt er een consistente visie te ontdekken die in grote lijnen gehandhaafd blijft. De sleutelbegrippen daarin zijn: pluralisme, elites, pacificatie en continuïteit. De Nederlandse samenleving is volgens Daalder al sedert de late middeleeuwen gekenmerkt door een hoge mate van verdeeldheid: lokaal, gewestelijk, corporatief. In en door de zestiende-eeuwse Opstand kwam daar de religieuze verdeeldheid nog bij. De federale opbouw van de Republiek was het logische complement: het was een niet-centralistisch maar tegelijk zeer oligarchisch (elitair) politiek bestel. De elites wisten door 'schikken en plooiën' dreigende conflicten te pacificeren, en gaandeweg ontstond de specifiek Nederlandse stijl van conflict-vermijdenden vaak depolitisierend beleid. De politieke cultuur die zo ontstond, heeft in wisselende gestalten alle verdere transformaties van het politieke bestel overleefd. De pacificatie-democratie van de twintigste eeuw en de stabiliteit en het gradualisme van de negentiende-eeuwse politiek zijn uiteindelijk terug te voeren op de vroegmoderne wortels van de Nederlandse staat.

Nederland past bovendien in een bepaald Europees patroon. Daalder volgt in grote lijnen de geografisch-historische analyse van de Noorse politicoloog Stein Rokkan. Rokkan onderscheidde een *urban belt* die van de Nederlanden via delen van Duitsland en Zwitserland naar Noord-Italië liep. In deze stedelijke midden-zone kwamen geen grote territoriale monarchieën tot stand; stadstaten en federaties vormden er tot het einde van de achttiende eeuw het gangbare type politieke organisatie. De Nederlandse Republiek en het Zwitserse Eedgenootschap waren de twee meest duurzame federale constructies in de stedelijke zone (dit patroon is overigens door oudere historici al opgemerkt: in Nederland wees P. L. Muller eind vorige eeuw al op de overeenkomsten tussen Nederland en Zwitserland, en Henri Pirenne vestigde in 1910, in zijn